

דף שבועי

בס"ד

פרשת וירא, תשפ"ה, מספר 1593

פרשת וירא: על יוזמה נשית

דב שוורץ

פרק יח:יב-טו:

וּתְצַחֵק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתִּי הֲיִתֵּה לִי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לְמַה זֶה צָחֵקָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאִף אֲמַנָּם אֶלֶד וְאֲנִי זָקְנָתִי. הֲיִפְלֵא מֵה' דָּבָר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלַיִךְ כָּעֵת חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן. וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחֵקְתִּי כִּי יֵרָאֶה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחֵקְתָּ.

ובפרק יט:

וַיֵּצֵא לוֹט וְיִדְבָר אֶל חֲתָנָיו לֵקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי מִשְׁחִית ה' אֶת הָעִיר וַיְהִי כַּמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו.

הן שרה הן חתני לוט עמדו בפני מצב שאיננו טבעי. מהי ההבחנה בין התגובה של שרה לתגובתם של חתני לוט?

מבחינה עובדתית החתנים כבר עמדו בפני כוחם של שני המלאכים. הם נוכחו לראות שהמלאכים היכו בסנוורים את אנשי העיר, ואף על פי כן הם הגיבו בביטול. הסיבה לכך היא, שמעשה המלאכים נתפס בעיניהם כמגיה. הם סברו ככל הנראה שהמלאכים מתמחים בכישוף. לעומת זאת, הפיכת העיר נראתה בעיניהם בלתי אפשרית. הרי המלאכים ייחסו לעצמם את יכולת הפיכת העיר: "כִּי מִשְׁחֵתִּים אֲנַחְנוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי גָדְלָה צַעֲקַתְּם אֶת פְּנֵי ה' וַיִּשְׁלַחְנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ" (יט:יג). וכאן נעוצה ההבחנה שבין שרה לבין חתני לוט תושבי סדום: הן שרה הן החתנים סברו (בהתאמה) שאישה שחדל להיות לה אורח נשים אינה יכולה ללדת, וכן שהפיכת העיר

אני מבקש לעמוד על מקומה של היוזמה הנשית בסיפור המקראי על האנשים או המלאכים (שליחים או מלאכים ממש) שבאו לאוהלו של אברהם. העניין שלי מתמקד בפשט הכתובים ובמשמעותו. המלאכים שסיפורם מופיע בשני הפרקים הראשונים של פרשתנו מתקשרים בכתוב לשני עניינים:

(א) בשורת הבן.

(ב) העיר סדום.

חז"ל הוסיפו גם את הזיקה לחולשתו של אברהם, שאיננה מפורטת בכתוב בפירוש, כדי להתאים את מספר המשימות למספר המלאכים. אף על פי כן, הכתוב מספר על אחד המלאכים המבשר לשרה על הבן (יח:י), ואילו לסדום באו שני המלאכים הנותרים (יט:א). בפסוק יג (שם) הם מציינים שהם שליחי הא-ל להשחית את סדום. כנראה שהמשימה הייתה קשה ומורכבת יותר מאשר בשורת הבן; ראשית הם היכו בסנוורים את אנשי סדום ושנית הם הודיעו על הפיכת העיר בידי הקב"ה. לכן נדרשו שניים למשימה זו.

והנה, מעניין ביותר שהתגובות על שתי הבשורות דומות לפחות מבחינה אטימולוגית. על הבשורה הראשונה הגיבה שרה, ועל השנייה הגיבו חתניו של לוט:

* פרופ' דב שוורץ, ראש המחלקה לפילוסופיה יהודית, אונ' בר-אילן, ראש המכון ע"ש ורהפטיג לחקר הציונות הדתית וחוקר בכיר במכון שלום הרטמן בירושלים.

מלהעייף מבט אחרון של זיכרונות וגעגועים למקום שבו חיה וגידלה את ילדיה, ובתגובה נעשתה מייד נציב מלח. כלומר, גם הסיפור על אשת לוט מביע את הקשר שבין הרגש ליוזמת הפעולה.

היוזמה הנשית איננה פוסקת. בנותיו של לוט מחליטות להמשיך בכל מחיר, ומתוך שבירת טאבו, את האנושות. התחושה שלהן הייתה אפוקליפטית, דהיינו, של סוף העולם. רב סעדיה גאון כתב בפירושו לבראשית (יט:לא):

להורות שעלה על דעתן, שכמו שכל העולם היישובי חרב במים, ולא נשארו מבני אדם אלא נח וזרעו, כך עלה עכשיו העולם כולו באש, ולא נשארו אלא לוט ויוצאי חלציו, כי המבול היה קרוב לזמנו, ופחות מארבע מאות שנה חלפו ביניהן.

על כן הן החליטו ליטול יוזמה. ביוזמה כזו יש אפילו ממד אלטרואיסטי. כביכול הן ראו שליחות המוטלת על כתפיהן ביצירת המשכיות למין האנושי. אחת הבנות אף לא התביישה לקרוא לבנה בשם "מואב". דהיינו להנציח את היוזמה השלילית שלה. והנה, מזרעו של מואב יצאה רות המואבייה. למדונו הכתובים, שגם כאשר היוזמה היא שלילית, עצם היוזמה הנשית כשלעצמה היא רצויה. את היוזמה יש להפנות לכיוון החיובי, כמו רות המואבייה, שממנה יצא היוזם הגדול, דוד המלך. באופן כזה בצד הסיפורים המקראיים המרכזיים נבנה גם הסיפור של ההעצמה הנשית והיוזמה המאפיינת אותה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בלתי אפשרית. אף גדולי המגיקונים אינם יכולים לבצע מעשים כאלה. אולם כאשר שרה שמעה שהמקור הוא א-לוהים, היא התביישה וחזרה בה. כאשר השתרבב שמו של הקב"ה לדיון, שרה נרתעה ושינתה את טעמה; הבושה גרמה לה להכחיש את הצחוק. לעומת זאת, כאשר שמעו חתני לוט שא-לוהים הוא המקור, והוא שלח את המלאכים, הם לא שינו את דעתם. לשרה הייתה יראת שמיים כפי שהכתוב מציין במפורש. לחתני לוט היה רק לעג.

ועם זאת, דמותה של שרה מתגלה מתחילת הסיפורים המקראיים על האבות כתקיפה וכמעוצבת. הסיפור הראשון הוא על גירושה של הגר למדבר. הסיפור השני מתאר את התגובה הספקנית של שרה על בשורת הבן. העובדה היא, שאברהם הוא הפעיל. הוא שמע לשרה בעצתה לקחת אישה נוספת, הגר, ואח"כ שמע לה לגרשה למדבר (אחרי התערבותו של הקב"ה). באותה מידה אברהם הוא השומע את בשורת הבן, ושרה הנמצאת באוהל רק מגיבה. כאמור, הגבר הוא האקטיבי, אך האישה היא היוזמת. שרה היא דמות מאתגרת. היא כועסת: "חִמְסִי עָלַיךְ" (ט:ז), והיא צוחקת. המכנה המשותף של תגובותיה איננו רק הרגש; הפסיכולוגיה אינה ממצה את דמותה. המאחד בתגובותיה הוא היוזמה והאתגר. היא מאתגרת את אברהם.

ואכן, פרשיות ספר בראשית פורסות סיפורים ארוכים על יוזמה נשית. ארבע האימהות אינן פסיביות. הן פועלות, משפיעות, מעצבות את ההיסטוריה וקובעות את העתיד, והדברים ידועים. אבל היוזמה הנשית איננה רק מצד ה"קדושה". גם מהצד השני, האחר, אנו עומדים בפני יוזמה כזו. אשתו של לוט נדרשת לברוח מסדום, ונאסר עליה להביט במקום שלו הקדישה שנים ארוכות. אפשרות אחת להסביר את מבטה הוא הפקפוק בהתגשמות של הפיכת סדום, ובמלים אחרות – היעדר אמונה. אפשרות אחרת היא רגש של סקרנות לראות את האירוע יוצא הדופן. נראה לי שיש כאן אפשרות שלישית, שבה אשת לוט אינה מסוגלת להתאפק